

DELEATUR

VIDA GÁBOR

LASSAN MÁR MINDENKI

Édes Néném, szinte két esztendő telt már abban el, hogy kitört a harmadik világháború, és még mindig nem látjuk, mi van. Mondták az elején, hogy semmi az egész, meg nem is fog lenni egyáltalán, aztán mégiscsak felnevelődött. Lassan mindenki kedvet kap hozzá, ki beszállítóként, ki pedig mint egy békés arrajáró, aki megpróbál valami hasznot húzni, amíg lehet. Végül is erről szól az élet, egy kis haszonhúzás mindig jól jön, ha élvezni már nem szabad. Esztendeje van annak is, hogy kérdőre vontak, mit tesz a magyar író a háború ellen, mondtam, hogy ha kies hazámat eléri a harcok, én biza harcolni fogok. A műsorvezető azt mondta, hogy hülye vagyok, különben Tolnai Ottónak is azt mondta. Van ilyen. Pedig Tolnai Ottó csak nem értette a kérdést, fizikai oka volt ennek, nem pedig filozófiai, mint nálam. Nem mintha tavaly óta növekedett volna a harcértékem és a bevethetőségem sokéves átlagindexe, mert nem, csak hát ez elvi kérdés, édes Néném. Ha megtámadnak, védekezni kell, ha ütnek, vissza kell ütni, azóta sem változott ebbéli véleményem. Bő harmincöt éve már annak, hogy flintát nem fogtam a kezembe, vagy ha mégis, nem húztam meg a ravaszt, azaz nem hoztam működésbe az elsütő billentyűt, ahogy ma szabatosan mondják magyarul, mert a ravaszt archaizmusnak tartják a szakírók, a gyutacsot meg a töltényt nem. Utoljára pontosan a tatai írotáborban használtam egy légfegyvert, öt golyóból ötöt lőttem célba, plüssmacik és kulcstartók hullottak bőséggel, egy szovjet pezsgőt is lőttem – haha, szovjet pezsgő, régen volt, ebből is láthatja Kéd –, de azt nem adták ide, mondván, hogy nem a cérnaszálat, hanem a nádat lőttem el, ami tartotta, és az nem járja. Másnap azt a légpuskát már nem adták a kezembe, ilyen a vurstli, édes Néném, üsse kő. Azóta sem reszket a kezem, pedig volna rá okom, de születésből van ez, mert nem igaz, hogy annyira nyugodt volnék, és blazírt.

nak álcázzák magukat, azzal az ötlettel álltak elő, hogy minden olyan kultúrintézményt, amely ötven főnél plusz egy kevesebbet foglalkoztat, be kell zárni, össze kell vonni más kulturális intézményekkel, amíg lesz ott ötven plusz egy fő, röhögtünk is, hogy könyvtár, irodalmi lapok, hegyi mentők és még mindig kell három igazgató, hogy kilegyünk létszámilag. Ezért nem szoktam újabban augusztusban szabadságra menni, mert előre tudom, hogy valaki valami disznóságot készít, és akkor jelen kell majd lenni, volt olyan is már, hogy a vízcső pattant el a szerkesztőség pincéjében. Pedig a félévi beszámoló meg is volt írva, csak hát nem kérték, mert ugye minek, ha nem lesz folytatás. Meg aztán úgysem olvassa el senki. Mondtam is, hogy régebb ilyen beszámolót két tiszt meg tíz informátor írt, most egyedül kell a katonai nyelvezettel megbirkóznom, de hát én azt akkor tanultam, amikor még igazi puskával lőttem, és nem plüssmacikra meg szovjet pezsgőkre. Akik számonkérnek, azok is akkor tanulták, ugyanaz a szolgálati szabályzat képezi az alapszókincsüket. El lehet gondolni, hogy néz ki a *Látó* célcsoportja, amikor én célzok, *target group*... Az élet nehéz, édes Néném.

Ezeknek a dolgoknak a irodalomhoz semmi közük nincsen, avagy nem volna, csak hát miközben kies hazám zupásőrmesterekből és traktoristákból előléptetett bölcs vezérei a kultúra elleni intézkedéseiket meghozni próbálják, ama távoli és alternatív magyar haza főemberei úgy döntöttek, hogy az erdélyi magyar irodalmi lapoknak szánt összeget egyetlen haszonhúzó, avagy kedvezményezett számlájára fogják átutalni, mert minek annyit vacakolni az egésszel... Mondták is, hogy nics apelláta, sem pedig indoklás vagy magyarázat. Erre bizony még a jó Erdély-részi irodalmárok is felkapták a harcsabajszukat, és úgy odacsapták a flaszterhoz a pörgekalapot, hogy a vilanydrótig szökött a rágógumi, akár egy redves varangy. Domnule miniszter! Efendi! Hogy az a turulménkű járja meg azt a gumicukorkával hizlalt mangalicafarkú tárogatót! Na. Mindnek kevés, egynek épp elég? *Valahol Európában*, volt ilyen című film. „Szótlanul ültünk, és nem mertünk egymás arcára nézni. Az eső hullott, hullott. Apró szemű, hideg eső volt, őszi eső. Áztunk, áztunk, és nem mertünk egymás arcába nézni, hogy ne kelljen meglássuk egymás szemében a saját gondolatainkat.” (Wass Albert, *Adjátok vissza a hegyeimet!*, Mentor Kiadó, 1997, 88. o.) Márpedig, édes Néném, a gondolatok úgy világitanak, hogy hiába szakad az eső, mégsem látszik semmi, hogy is látszanék, amikor nekem is csak telefonoztak, hogy na, mi van? Mondtam, hogy semmi, én oda nem pályáztam.

Prófétának lenni könnyű, csak valóságismeret kell, mondta és írta valamikor Gálfalvi György, akitől sokat tanultam. Meg is vádoltak, hogy az

erdélyi főszerkesztő alapjában pesszimista, félgázzal depressziós, csúcsra járatva alkesz. Főszerkesztőnek lenni nehéz, mert ha ezt a szöveget most közreadom, lehet, hogy soha semmilyen anyaországi támogatást többet nem kapok, ha pedig nem adom közre, minek írtam meg? „Ön okos embernek mutatkozik. Akkor tudnia kell, hogy a nyomtatott betű veszélyesebb a golyós fegyvernél.” (Sütő András, *Csillag a máglyán*) Itt kezdődik a cenzúra. Ne aggódjak, édes Néném, én attól nem félek, hogy a kollégáim gyermekei éhen fognak veszni, és nem lesz cipőjük meg napéró kenyerük, attól sem félek, hogy nem lesz többé színház meg zene és fesztivál. A betű pedig olyan, ahogy azt a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának póttagja fennebb mondotta volt, jeles író már akkor is, meg azután, legkivált. Egyébként semmi bajom velem, mikor végre felvettek az egyetemre, az ő műveiből írtam egy igen kiváló dolgozatot. Szóval az irodalmat elfojtani még senkinek sem sikerült, pedig próbálkozás az én életemben is volt rá bőven. Kezdő újdondász koromban a magyar településneveket nem volt szabad leírni, kivételt képezett Arad, mert az románul is Arad, meg Izraelben is van Arad, bár én azt akkor még nem tudtam, és azt sem, hogy ott lakott Amosz Oz egy ideig.

Évekkel később ('94-ben) egy reggel, amikor éppen a marosvásárhelyi Grand hotel előtt hotdogot reggeliztem, mint azóta is gyakran, Gálfalvi Gyurka vigyorogva közli velem, hogy munkanélküliek vagyunk, mert a *Látó* támogatását a nem tudom, hogy milyen hivatal éppen megvonta. Bementünk azért a szerkesztőségbe, ahonnan azóta már kilakoltattak, és biztosan beszélgettünk meg vihogtunk, és azután ittunk egy-két pohár bort. Azóta három-négy évente meg akarnak szüntetni, ki akarnak lakoltatni, le akarják vágni a gázt, tízszeresére emelik a lakbért, az adót, néha feljelentenek, hogy miért nem románul írunk. Máskor egy munkavédelmis hölgynek elmagyarázom, hogy a tűzoltó palack biztosítószege ugyanúgy működik, mint a kézigránaté, ettől egy kissé megszeppen, ő nem tűzoltó, de a férje, az igen. Szerintem akkor még nem volt felállítva a szerkesztőségi korrupcióellenes bizottság, mert azonnal szóvá kellett volna tennie ezt a gyanús családi összefonódást, anyu munkavédelmis, apu tűzoltó, ajaj. Van már tíz éve annak is, amikor Párizsból telefonozott valaki, hogy látjuk-e, mi van a Maros megyei tanács ügyrendi listáján éppen onlajn, összevonás, bezárás, mert augusztus volt, annak is a második fele, mindenki szabadságon. „Ami odakint, Párizs utcáin zajlik: történelmi tévedés.” (Sütő András, *Csillag a máglyán*) Két órán át magyaráztuk az elnök elvtársnak, hogy mi az irodalom. Látszott a szemén, hogy nem érti, végül egy kolléga megkérdezte tőle, hogy azért ro-

mán irodalomból érettségizett, ugye? Mint westernfilm végén a jó kóbojok úgy jöttünk ki a Cifrapalota főkapuján az audienciáról, nem az oldalsó bejáraton, mert ott befelé szokott lopakodni (sirülni) a kérelmező, vagy akit berendelnek. Protekcióval ment át, mindannyian tudtuk, ő is tudta, hogy tudjuk. A lapok megmaradtak.

„Az eső hullott, hullott. Apró szemű, hideg eső volt, őszi eső.” (Uo.) Annak én már egyáltalán nem örvendek, édes Néném, hogy bölcs vezéréink ennyi humoros felszólamlásra adnak alkalmat, nekünk azért könnyebb volna komolynak lenni. Éppen ama híres udvarhelyi fejfa mellett ácsorogtam, amikor szólt a telefonom, ITT IS JOBB, MINT CSÍKBAN, ez áll rajta, meg is mutatják minden magyar turistának, mint afféle szállóigét. Fogjunk össze, mondta kollégám a telefonba éppen Csíkból. Fogjunk, mondtam én, és körülnéztem, nem hallja-e valaki, de nem hallotta. Esett az „apró szemű eső”, nagy veszedelmek idején szokott ez. Ártalmára van a gyülekezésnek és a szervezkedésnek, de nem állíthatja meg azt. Mondtam hát, mink oda nem is pályáztunk most, nem sok értelmét láttuk. Mondhatnám, hogy semmit sem írok alá, és nem válaszolok egyetlen kérdésre sem, ezt nem idézem pontosan, nincs hivatkozás. És a lapok, édes Néném, meg fognak maradni, akármilyen hihetetlen dolog ez. Gyermekeink mezítláb fognak iskolába járni, újságpapírba csomagolt zsiros kenyeret fognak majszolni, mi magunk fát hasogatunk, ha kell, és követ törünk, a nők sebesülteket kötöznek, és aszpirint adnak a rászorulóknak, de az irodalmat nem engedjük, nem adjuk. Ilyen ez, mindig így volt, és mindig így lesz. Meg fogja Kéd látni. Hogy sorban fogunk-e állani a rólunk szóló kiállítás oszlopcsarnokában, amikor az „apró szemű, hideg eső”, azt nem tudom ígérni. Álljon majd más! Az újságpapír ma már nem ég nálunk, mert nincs, de ha van, rossz enyvvvel ragasztott fényes lapokból áll, a munkavédelmis hölgy férje, a tűzoltó biztosan örvend neki, de mi nem.

Mit írhatnék még Kédnek? Az idő ilyen „apró szemű, hideg eső” alatt lassan telik, hol egy fesztiváligazgató, hol egy könyvkupec jajdul fel, hogy nincs pénz, meg fog halni a kultúra, mert annyiszor meghalt már az utóbbi évszázadban, hogy kár is számolni ezeket a halálokat. Az az igazság, hogy a kultúra halála nem igazán látványos, mert nem történik ott és akkor semmi, nem lőnek és nem robbantanak, nem világít az „apró szemű, hideg esőben” a torkolattűz, nem vet lobot a becsapódás, nem fröccsen a vér. Mi általában egymásra szoktunk nézni, aztán mert máshoz nem igazán értünk, olvasunk valamit, és írunk, mint például én most ezt a szöveget. Amikor úgy érzem, hogy elakadtam, felolvasom hangosan a gyerekeknek, aki röhög azon, hogy

hamarosan mezítláb fog járni, mert a tíz cipőjéből egy sem marad, vagy a húszból, zsíros kenyeret fog enni, de nem libát ám, hanem disznót, és akkor a máléről meg a puliszkáról nem is szóltam, pedig volt már ilyen időszak. Jön a világvége, ez már el van döntve. És ha majd a pódiumon megkérdezik tőlem, hogy mi az író felelőssége, hát el fogom nekik mondani, az író felelőssége az, hogy írja meg a mondatait, és álljon ki a mondataiért, mintha csak egy támogatási kérelem volna az egész, amit a szemétkosárba dobott, mert úgyis tudta, hiába küldi el. Álljon ki a többiek mellett, akik viszont elküldték, és hiába. Gondoljon arra, hogy volt ő is Aradon újdondász, amikor Aradot csak románul volt szabad leírni, és ettől még Izraelben is megdobbant a szíve, mikor látta.